

Nordisk-nordtysk kontakt i backspegeln: på väg mot en variationssensitiv modell av grammatisk arealitet

Sabrina Goll, Steffen Höder, Sarah Paetzke, Nina Sternitzke
Kiels universitet

Abstract

Dialektologisk forskning har traditionellt fokuserat på individuella språk. Tvärspråklig arealingvistik har å andra sidan sällan tagit hänsyn till inomspråklig variation. Projektet GrammArNord (*Grammatisk arealitet i Norden och norra Tyskland*) kombinerar ett dialektologiskt med ett arealtypologiskt och ett kontaktlingvistiskt perspektiv. Det syftar till att identifiera och kartlägga grammatiska drag som är gemensamma för både nordiska och nordtyska varieteter (både standardspråken och icke-standardspråkliga varieteter såsom dialekter och regiolekter) samt att identifiera typiska areala mönster som återspeglar karaktäristiska historiska språkkontakts scenarion. Projektet bygger på ett arealitetsbegrepp som innefattar inte bara den geografiska utan även den sociala och den situationella dimensionen. Dess empiriska bas utgörs av befintliga grammatiska dialektbeskrivningar och andra dokumentariska resurser. Artikeln presenterar projektets teoretiska och tekniska bakgrund samt diskuterar ett exempel på vilken typ av analys det möjliggör.

Nyckelord: språkkontakt, dialektkontakt, arealitet, nordiska språk, tyska, digital humaniora

1. Projektet GrammArNord: Nordisk-nordtysk kontakt i backspegeln

Syftet med denna artikel är att presentera den teoretiska och tekniska bakgrunden av det pågående forskningsprojektet GrammArNord (*Grammatisk arealitet i Norden och norra Tyskland*; <https://grammarnord.de>).¹ Dessutom illustrerar artikeln vilken typ av analyser som kan genomföras inom ramen för projektets modell av arealitet och dess digitala implementering. Projektet förenar ett dialektologiskt, ett typologiskt och ett kontaktlingvistiskt perspektiv genom att undersöka areala mönster i fördelningen av grammatiska fenomen i nordiska och tyska varieteter som kan tolkas som resultat av olika historiska språkkontakts scenarion.

Norra Tyskland och Norden, framför allt det skandinaviska fastlandet, har en gemensam historia av långvariga och intensiva språkkontakter, som i stort sett kan delas upp i två kontakts scenarion:²

För det första har alla nordiska språk, särskilt de fastlandsskandinaviska, präglats av språkkontakterna som tog sin början i senmedeltiden när den hanseatiska sjöhandeln över Nordsjön och Östersjön etablerades. Detta medförde inte bara att lågtyskan började användas som internationellt handelsspråk (Langer 2003: 286–290), men även att (låg)tyskspråkiga handelsmän, hantverkare och ofta även deras familjer bosatte sig i Norden, oftast i de nygrundade städerna, men även i andra kustnära områden eller t.ex. i Bergslagen (jfr Braunmüller 1998, 2002, 2004; Höder 2016; jfr även Elmevik & Jahr 2012). Även om de tyskspråkiga minoriteternas levnadsvillkor och inte minst deras integration i majoritetssamhällena var olika i olika städer och länder (Nesse 2002; Rambø 2010, 2012) präglades språkkontakten genomgående av olika former av receptiv och produktiv tvåspråkighet, semikommunikation, andraspråksinläring (Braunmüller 2007) och inte minst den höga sociala prestige som tyskan åtnjöt i de nordiska samhällena. Tyska hade dessutom en viktig position i de nordiska länderna under nyare tid på grund av den protestantiska reformationen samt politiska och dynastiska relationer mellan de nordiska länderna och Tyskland. Både Tyskland och det tyska språket hade även i fortsättningen stor betydelse för Nordens kulturella utveckling till åtminstone 1800-talet. (Medellåg)tyskans inflytande på de nordiska språken är synligt i standardspråkens ordförråd. Lånord finns inte bara inom semantiska områden som kan knytas till handel,

¹ Projektet är placerat vid Kiels universitet och finansieras av Deutsche Forschungsgemeinschaft (2020–2024).

² Ett tredje scenario, som inte behandlas i GrammArNord-projektet, utgörs av den svensk-(låg)tyska språkkontakten i Baltikum, framför allt Estland.

Nordisk-nordtysk kontakt i backspeglin

hantverk och stadsförvaltning (t.ex. da. *regne*, no. *regne/rekne*, sv. *räkna* < mlty. *rēkenen*; da. *snedker*, no. *snekker/snikkar*, sv. *snickare* < mlty. *snedker*; da./no./sv. *rådhus* < mlty. *rāthūs*), men också inom mindre specifika delar av ordförrådet (t.ex. da. *sprog*, no./sv. *språk* < mlty. *sprāke*; da./no. *snakke*, sv. *snacka* < mlty. *snacken*; sv. *fråga* < mlty. *vrāgen*). Även funktionsord (da./no./sv. *men* < mlty. *man/men*) och avledningsaffix (t.ex. da./no./sv. *be-* < mlty. *be-*; da./sv. *-het*, no. *-het/-heit* < mlty. *-hēt*; da./no. *-erske*, sv. *-erska* < mlty. *-ersche*) har inlånats, dvs. element som är relativt svårinlånade enligt gängse lånbarhetshierarkier (jfr Matras 2020: 165–178).

För det andra har tyska och danska varieteter (närmare bestämt mestadels lågtyska och sydjylländska [da. *sønderjyske*] dialekter) talats sida vid sida inom den s.k. dansk-tyska kontaktzonen i över tusen år, dvs. i f.d. hertigdömet Schleswig, norr och söder om den nuvarande dansk-tyska statsgränsen (jfr Bock 1933, 1948; Fredsted 2009ab; Höder 2016, 2019, 2021, 2022). Regionala danska och tyska varieteter har påverkat varandra i hög grad, även om de språksociala förhållandena har varierat avsevärt genom århundradena – med bl.a. olika former av individuell tvåspråkighet, olika typer av polyglossi, språkbyten åt båda hållen och uppkomsten av nationella minoriteter på båda sidorna gränsen. Även detta är tydligt i de regionala varieteternas ordförråd (t.ex. sydjyll. *kyrbis* 'pumpa' < lty. *Körbs*, hty. *Kürbis*, jfr stdda. *græskar*; sydjyll. *geburts(daw)* 'födelsedag' < lty. *Geburtsdag*, hty. *Geburtstag*, jfr stdda. *fødselsdag*; schleswigsk lty. *tossig* 'galen' < sydjyll./stdda. *tosset*; schleswigsk hty. *sünde* 'synd' < sydjyll./stdda. *synd*, jfr lty. *schaad*, stdty. *schade*).

Utöver den lexikala nivån har tyska och nordiska varieteter också påverkat varandra grammatiskt. Detta har resulterat i för det första strukturell konvergens mellan två eller flera språk och för det andra areal spridning av strukturella drag tvärs över språk- och dialektgränser.

Ett exempel på detta är futurala konstruktioner i den dansk-tyska kontaktzonen: Till skillnad från standardtyskan, där det finns en futural [*BLI* + infinitiv]-konstruktion som i (1a), kan både informell högtyska och de lågtyska dialekterna i t.ex. Holstein sägas vara "futurlösa" i Dahls (2000: 325–326) bemärkelse genom att framtidsreferens inte kan markeras grammatiskt (som i (1bc)):

- (1) a. *standardtyska*
ich werde am Montag arbeiten
jag blir på måndag arbeta
'jag ska jobba på måndag'
- b. *holsteinsk nordhögtyska*
ich arbeite Montag
jag arbetar måndag
'jag jobbar på måndag'
- c. *holsteinsk nordlågtyiska*
ik arbeid Maandag
jag arbetar måndag
'jag jobbar på måndag'

I de nordligaste låg- och högtyska varieteterna som talas i norra Sydschleswig finns däremot en (fakultativ) futural [*SKOLA* + infinitiv]-konstruktion:

- (2) a. *schleswigsk nordhögtyska*
ich soll Montag arbeiten
jag ska måndag arbeta
'jag ska jobba på måndag'
- b. *schleswigsk nordlågtyiska*
ik schall Maandag arbeiden
jag ska måndag arbeta
'jag ska jobba på måndag'

Futuralt *SKOLA* är belagt i t.ex. medellågtyskan (Schiller & Lübben 1875–1881 s.v. *scholen*), och det är inte ovanligt globalt sett att verb med deontisk eller intentionell betydelse grammatikaliseras som futurummarkörer (Kuteva m.fl. 2019: 288). Som detta exempel visar är det som behöver därför förklaras snarare konstruktionens geografiska fördelning än dess historiska uppkomst: Varför finns den (kvar) just i schleswigska men inte i t.ex. holsteinska varieteter? Varför har samma språk i en region utvecklats åt ett annat håll än i andra regioner (jfr Weinreich, Labov & Herzogs (1968: 102) klassiska term *actuation problem*). Med tanke på områdets språkliga historia är det dock föga överraskande att förklaringen bör ligga i kontakten mellan danska och tyska varieteter: Futuralt *SKOLA* finns både i de sydjylländska dialekterna och i standarddanskan samt i de övriga nordiska språken, och att samma typ av konstruktion också används i de nordligaste tyska varieteterna tycks bero antingen på en kontaktinducerad innovation eller på kontaktbaserad stabilitet (Kühl & Braunmüller 2014), dvs. att språkkontakten har bidragit till att en motsvarande äldre konstruktion finns kvar i detta område medan det har försvunnit i angränsande regioner (Höder 2021: 25). Ur ett arealt perspektiv kan futuralt *SKOLA* i de schleswigska varieteterna av hög- och lågtyska alltså tolkas som den sydligaste delen av en konstruktionsspecifik areal som i huvudsak utgörs av de nordiska språken (jfr även den digitala representationen i avsnitt 2.3).³

Projektets fokus ligger på grammatiska drag vars areala spridning bildar liknande mönster tvärs över språkgränserna, särskilt när icke-standardvarieteter (framför allt dialekter) är inblandade (Goll, Höder & Sternitzke under utgivning a). GrammArNord syftar till att identifiera, dokumentera, beskriva och kartlägga sådana mönster med utgångspunkt i befintliga grammatiker eller andra dokumentariska resurser. Detta kräver å ena sidan en lingvistisk modell av språklig arealitet som kan hantera både geografisk och icke-geografisk variation, å andra sidan behöver denna modell implementeras i form av en digital databas, vilket i sin tur förutsätter utvecklingen av ett lämpligt digitalt beskrivningsformat samt redigerings- och analysverktyg. Identifierade areala mönster kan sedan tolkas ur en historisk kontaktlingvistisk synvinkel som tar hänsyn till den kända kontakthistorien, närmare bestämt de kontaktscenarion som har beskrivits. Både resultaten och själva databasen kommer att publiceras i form av en digital atlas.

Avsnitt 2 introducerar projektets perspektiv på språklig arealitet (2.1) och dess konceptuella (2.2) och digitala (2.3) implementering samt ger en kort överblick över datainsamlingen (2.4). Avsnitt 3 presenterar en exempelanlys som illustrerar hur den areala fördelningen av en possessiv konstruktion (s.k. förbindande possessiv) kan undersökas med hjälp av projektets databas. Artikeln avslutar med en kort summering (avsnitt 4).

2. En variationssensitiv modell av grammatisk arealitet

2.1 Variationssensitiv arealtypologi

I forskningen har man närmat sig språklig arealitet på olika sätt. I motsats till det mer traditionella (och kontroversiella) *Sprachbund*-begreppet (jfr Campbell 2017; van der Auwera & Van Olmen 2017: 243–249), som utgår från språk som helheter, fokuserar den moderna arealtypologin på enskilda strukturella drag och deras geografiska distribution. Syftet är alltså i första hand att identifiera återkommande areala mönster antingen globalt eller inom ett avgränsat geografiskt område, även om detta också kan resultera i etableringen av språkgrupper med mer eller mindre tydliga strukturella likheter (som ibland även de kallas *Sprachbund* eller *linguistic area*); relevanta exempel i norra Europa är *Standard Average European* (Haspelmath 2001; Heine & Kuteva 2006: 1–47; Stolz 2006; Cysouw 2011; jfr även Stolz 2010) och östersjöspråken (Koptjevskaja-Tamm & Wälchli 2001). Digitala verktyg som *World Atlas of Language Structures* (WALS) har under det senaste årtiondet betydligt underlättat arealtypologiska undersökningar.

3 Areala mönster kan uppstå på grund av olika faktorer; kontaktrelaterade språkförändringar är en möjlighet bland – och ofta i kombination med – andra. I nära besläktade språk kan arealer helt enkelt bero på det gemensamma historiska arvet eller oberoende parallella utvecklingar under liknande strukturella och språksociala villkor. Särskilt när arealer bildas av strukturella drag som är globalt vanliga kan detta också vara en rent slumpmässig utveckling. Undersökningarna inom GrammArNord-projektet fokuserar därför på areala mönster som skulle bedömas som osannolika utan kontakt som avgörande faktor.

Ett problem är dock att sådana undersökningar (och i synnerhet större arealtypologiska databaser) baserar sig på relativt lättåtkomliga grammatiker som beskriver standardvarieteter och därmed systematiskt utesluter all inomspråklig variation. Detta har kritiserats bl.a. av Auer (2004), Bisang (2004), Kortmann (2009), Murelli & Kortmann (2011) och Seiler (2019) som påpekar att skillnaderna mellan standard- och icke-standardvarieteter av samma språk ofta är så pass stora att den areala variationen *mellan* språk inte kan undersökas utan att samtidigt ta hänsyn till variationen *inom* språk. Därtill kommer att areala studier typiskt negligerar språkets sociala dimension (Dahl 2001: 1460) som bl.a. innefattar språkkontakt i flerspråkiga områden.

Dialektologisk forskning har däremot alltid fokuserat på geografisk (och i viss mån social) variation inom språk. Medan tidigare forskning var mer inriktad på fonologisk och morfologisk variation har den senare forskningen vidgat perspektivet och även tagit upp (morfo)syntaktisk variation, där den geografiska distributionen av varianterna ibland avviker markant från de fonologiska och morfologiska varianternas fördelning (Lenz 2018). Ett tvärspråkligt arealt perspektiv har däremot hittills inte spelat någon större roll, även inom nyare projekt (jfr Berg, Höder & Langhanke 2012: 274–275; Höder 2012). Detta gäller t.ex. *Norddeutscher Sprachatlas* (Elmentaler & Rosenberg 2015–2022) och studierna i *Nordic Atlas of Language Structures* (NALS) där språkkontakten mellan nordtyska och danska varieteter inte diskuteras i någon större utsträckning, även om NALS bör nämnas som ett positivt undantag för att atlasen inte bara behandlar ett språk, men alla de nordiska språken.

Arealtypologisk forskning har alltså den fördelen att den angriper språklig arealitet ur en tvärspråklig synvinkel, men samtidigt nackdelen att den försummar vikten av inomspråklig variation för tvärspråkliga areala fenomen i och med att den fokuserar på standardvarieteter (*standard bias*). Å andra sidan ägnar sig dialektologisk forskning enbart åt inomspråklig variation inom ett språk eller dialektkontinuum (*language bias*). Projektet angriper detta problem genom att basera sig på *variationssensitiv arealtypologi*, dvs. en kombinerad ansats som dels förenar fördelarna, dels undviker nackdelarna inom dialektologi och areallingvistik (Höder 2016: 108–109).

Arealitetsbegreppet förutsätter ett rumsbegrepp. Traditionellt brukar man inom både arealtypologin och dialektologin utgå ifrån det geografiska rummet, dvs. man placerar språkliga varieteter i ett tvådimensionellt rum som kan avbildas på en enkel karta (jfr Dahl 2001: 1460). Detta resulterar dock i de flesta fall i en starkt förenklad modell av den språksociala verkligheten eftersom varieteter inte bara kan lokaliseras geografiskt, men även är förknippade med vissa tidsmässiga, sociala och funktionella begränsningar. Variationssensitiv arealtypologi bygger därför på ett *mångdimensionellt kommunikativt rumsbegrepp* där även icke-geografiska dimensioner ingår (Höder 2016: 110–111). Medan språklig arealitet traditionellt anses vara detsamma som kontiguitet i det geografiska rummet, är den ur ett variationssensitivt perspektiv lika med kontiguitet i det kommunikativa rummet. Isoglosser kan på så sätt utgöra gränslinjer mellan olika dialekter av samma språk, men också skilja dialekter från standardvarieteter, och i flerspråkiga områden kan de även omge en areal som innefattar t.ex. två språk i sin helhet eller dialekter av ett språk och standardvarieteten av ett annat. Det kommunikativa rumsbegreppet rymmer alltså inte bara icke-geografisk variation, men också arealitet tvärs över språkgränser och motsvarande språkkontaktsituationer eftersom språkkontakt per definition alltid inbegriper varieteter av olika språk, men långt ifrån alltid har konsekvenser för språk som helheter.

2.2 Konceptuell modellering

GramArNord-projektet tillämpar ett variationssensitivt perspektiv genom sättet att konceptuellt modellera språklig arealitet i form av vissa typer av element samt hierarkiska och icke-hierarkiska relationer dem emellan (jfr Höder 2016; Goll, Höder & Sternitzke under utgivning b).

2.2.1 Languoider

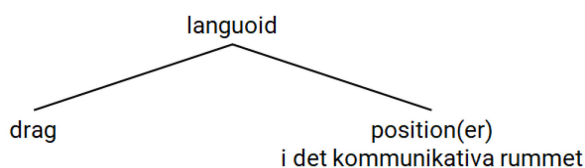
Projektet undersöker språkartade enheter som både inom och utanför forskningen kategoriseras som olika typer av bl.a. dialekter (t.ex. *thybomål*), dialektgrupper (t.ex. *götamål*), funktionella varieteter (t.ex. *standardtyska*), språk (t.ex. *svenska*) och språkgrupper (t.ex. *germanska* eller *önordiska språk*). Kategoriseringen kan dock vara problematisk, dels för att vissa varietetens status är oklar (t.ex.: Vilken typ

tillhör *sydschleswigdanska*?) eller kontroversiell (t.ex.: Är *älvdalska* ett språk eller en dialekt?), dels för att varieteter kan ingå i större enheter som kan sägas vara av samma typ (t.ex.: *Stobymål* ingår i västra *göingemål*, som i sin tur är en del av *skånska*, som tillhör de *sydsvenska målen*; alla dessa enheter kan kallas för dialekt(grupp)er). Projektet löser detta konceptuella problem genom att beteckna alla språkartade enheter som *languoider*, ett begrepp som har hämtats från dokumentationslingvistik (jfr Cysouw & Good 2013). På ett terminologiskt plan betecknar detta begrepp en uppsättning dokulekter, dvs. språkliga system som finns beskrivna i dokumentariska resurser och bedöms som identiska med varandra även om de kan refereras till med olika glottonymer. Exempelvis kan samma languoid omtalas som *Norddeutsches* ('nordtyska'), *norddeutsches Hochdeutsch* ('nordtysk högtyska') eller *norddeutsche Umgangssprache* ('nordtyskt talspråk') i olika resurser. Tvärtom är det inte alls ovanligt att samma glottonym avser olika languoider, som *rikssvenska* som antingen syftar på *standardsvenska* eller på *sverigesvenska*. En languoid kan dock innefatta andra languoider, så att hierarkiska relationer mellan större och mindre enheter ingår i den konceptuella modelleringen (jfr figur 1).

Figur 1: Languoidhierarki.

Languoider betraktas i första hand som abstrakta system snarare än socialt förankrade kommunikationsmedel. Detta beror på det faktum att samma languoid kan fylla olika kommunikativa funktioner i olika samhällen. Det är t.ex. samma *standarddanska* som används som formellt skriftspråk och (i viss mån) officiellt språk i hela Danmark samt i vissa domäner på Färöarna och i Grönland, medan det bara används inom specifika domäner av den danska minoriteten i Sydschleswig, alltså en etniskt definierad talargrupp. Detta modelleras genom att standarddanskan *lokaliseras inom det kommunikativa rummet*. Som abstrakta system kan languoider däremot bara sägas uppvisa eller sakna vissa *strukturella drag* (jfr figur 2).

Figur 2: Relationer mellan languoider, drag och lokalisering.

Det bör dock påpekas att konceptualiseringen av språkliga mönster i form av mer eller mindre diskreta system (språk, dialekter eller liknande) inte alls är oproblematisk eftersom det oftast är de dokumentariska resurserna snarare än språkbruket i sig själv som avgränsar och namnger sådana system, som dessutom ganska ofta framställs som oralistiskt homogena, jämfört med talarnas betydligt mer varierade språkbruk. Att projektets modellering ändå utgår från just sådana system kan motiveras genom att det är de dokumentariska resurserna som bildar det empiriska underlaget.

2.2.2 Strukturella drag

Strukturella drag betraktas inom GrammArNord-projektet som dikotoma variabler, dvs. som egenskaper som antingen finns eller saknas i en languoid. Detta avgörs genom att analysera och tolka dokumentariska resurser. Tolkningen baserar sig på operationella definitioner ur en jämförande eller typologisk synvinkel (jfr t.ex. definitionerna i WALS) snarare än definitioner i linje med de olika språk- eller dialektspecifika (än mindre teorispecifika) grammatiska traditionerna. Exempelvis kan *förbindande possessiv* (jfr Koptjevskaja-Tamm 2003: 665–670) definieras på följande sätt:

förbindande possessiv

Adnominal possessivitet markeras genom ett possessivt ord som kongruerar med possessorn, possessumet eller båda i minst en morfologisk kategori.

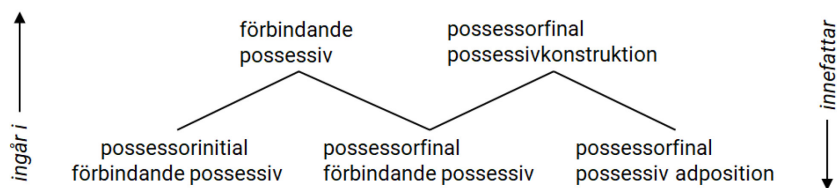
Sådana konstruktioner finns t.ex. i nordlågtytyskan och (ny)norskan:

- (3) a. *holsteinsk nordlågtytyska*
 den olen Buur-n sien-en Oss-en
DEF.SG.M.OBL gammal-SG.M.OBL bonde(M)-OBL POSS.3SG.M-SG.M.OBL oxen(M)-SG.OBL
 'den gamle bondens oxen'
- b. *(ny)norska*
 Johan si-tt hus
Johan POSS.3SG.REFL-SG.N hus(N)
 'Johans hus'
- c. *(ny)norska*
 hus-et hans Johan
hus(N)-DEF.SG.N POSS.3SG.M.NREFL Johan(M)
 'Johans hus'

Det finns naturligtvis skillnader mellan konstruktionerna. Bl.a. kongruerar det possessiva ordet i (3a) och (3c) med possessorns (ägarens) genus, men inte i (3b); å andra sidan uppvisar de possessiva orden i (3a) och (3b) kongruens med possessumets (det ägdes) genus och numerus och även kasus (i (3a)). Dessutom står possessorn först i (3a) och (3b), men sist i (3c). Sådana skillnader kan beskrivas genom mer specifika drag som är hierarkiskt underordnade, t.ex. en *possessorinitial* konstruktion med förbindande possessiv (som i (3a) och (3b)) i motsats till en *possessorfinal* konstruktion (som i (3c)).

På samma sätt fångar den hierarkiska modelleringen även likheter mellan undertyper av olika konstruktioner. Exempelvis kan också konstruktioner som i (4) beskrivas som *possessorfinala*, även om possessivitet markeras genom en preposition i stället för ett förbindande possessiv (jfr figur 3).

- (4) a. *nordhögtytyska*
 das Buch von dem Mädchen
DEF.SG.N.NOM bok av DEF.SG.N.DAT flicka
 'flickans bok'
- b. *norska*
 hus-et til Johanne
hus-DEF.SG.N till Johanne
 'Johannes hus'

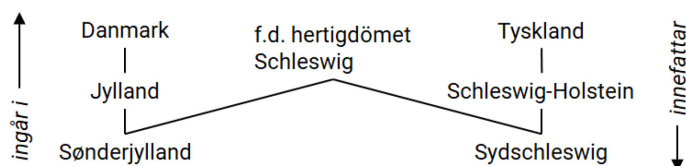

Figur 3: Draghierarki.

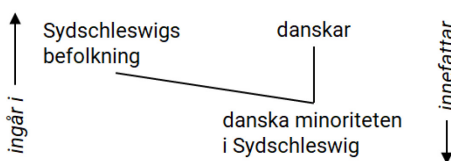
Drag är oberoende av varandra, dvs. de modelleras inte som varianter av samma abstrakta företeelse. En languoid som uppvisar en possessorinitial föbindande possessivkonstruktion kan därför antingen uppvisa (som norskan) eller sakna (som nordlågtyiskan) ett possessorfinalt motstycke.

2.2.3 Det kommunikativa rummet

Languoider kan lokaliseras i det kommunikativa rummet. Detta innebär dels att de förknippas med *platser* (t.ex. härader, öar, regioner eller länder), dels att de används inom vissa *tidsperioder* av vissa *talargemenskaper* (t.ex. etniska eller sociala grupper) där de fyller vissa kommunikativa *funktioner* (de används t.ex. som standardvarieteter eller informellt vardagsspråk). Denna nyanserade modell möjliggör en mer realistisk lokalisering av både språklig arealitet och språkkontaktscenarion än den traditionella tvådimensionella ('platta') modelleringen som inte tar hänsyn till de icke-geografiska variationsdimensionerna. Ett exempel är den danska minoriteten i Sydschleswig: Inom denna grupp används – som av hela befolkningen i området – standardtyska (i formella situationer), nordhögtyiska (i informella situationer) och möjligen schleswigska lågtyska (som familjspråk); därtill kommer standarddanska (i formella minoritetskontexter) samt sydschleswigska (i informella minoritetskontexter). Alla dessa varieteter kan alltså lokaliseras geografiskt i samma område (Sydschleswig), men används av olika talargemenskaper (hela områdets befolkning vs danska minoriteten) och fyller olika kommunikativa funktioner inom grupperna. Liksom språk och drag är även platser och talargemenskaper hierarkiskt organiserade (jfr figurer 4 och 5).

Figur 4: Platshierarki.

Figur 5: Talargemenskapshierarki.

2.3 Digital implementering

Den konceptuella modellen ligger till grund för ett digitalt beskrivningsformat (*Linguistic Areality Knowledge Base Format*, LingArBase) som implementeras i projektets databas (jfr Goll, Höder & Sternitzke under utgivning b). LingArBase lagrar data om språklig arealitet i form av en kunskapsbas (*knowledge base*) som innehåller s.k. semantiska tripletter (*semantic triples*), dvs. påståenden som kopplar

ihop objekt (t.ex. languoider eller platser), egenskaper (som specificerar metadata eller relationer mellan olika objekt) och andra data (t.ex. text, geografiska koordinater eller datum). Formatet är kompatibelt med den öppna standarden RDF (*Resource Description Format*; www.w3.org/rdf). Kunskapsbasen kan alltså användas och bearbetas med icke-kommersiella verktyg.⁴

LingArBase är framför allt avsett för att representera relationer mellan languoider, strukturella drag och positioner i det kommunikativa rummet. Samtidigt innefattar formatet även olika referenssystem som kopplar ihop kunskapsbasen med relevanta data som finns tillgängliga på andra ställen (*linked data*), antingen på nätet (genom länkar till andra dataset, t.ex. *Glottolog* (Hammarström m.fl. 2022) eller *Wikidata* (wikidata.org)) eller i dokumentariska resurser (genom bibliografisk information och länkar till digitalt tillgängliga publikationer, t.ex. genom *Digital Object Identifiers*; www.doi.org). LingArBase stipulerar bl.a. att alla påståenden om att en languoid uppvisar eller saknar ett strukturellt drag beläggs med källhänvisningar. Tabell 1 visar ett utdrag ur de data som är lagrade för en languoid (*schleswigskg lågtyska*):

egenskap	värde(n)	
glottonym(er)	<i>svenska</i> <i>engelska</i> <i>tyska</i>	schleswigskg lågtyska Schleswig Low German schleswigsches Niederdeutsch
hierarki	<i>ingår i</i>	⊗ nordlågtyska (<i>länk till languoid</i>)
referens till Wikidata	<i>är lika med</i>	⊗ Q2239380 (<i>länk till extern resurs</i>)
position i det kommunikativa rummet	<i>talas i</i> <i>talas som</i>	⊗ Schleswig (<i>länk till plats</i>) ⊗ traditionell dialekt (<i>länk till kommunikativ funktion</i>)
strukturella drag med källhänvisning	<i>uppvisar</i> <i>källa</i> <i>exempel</i>	⊗ futuralt <i>SKOLA</i> (<i>länk till drag</i>) ⊗ Höder 2021.1 (<i>länk till publikation</i>) Ik schall Maandag noch arbeiden.

Tabell 1: Languoiddata i LingArBase-formatet – futuralt *SKOLA* i schleswigskg lågtyska.

När det gäller strukturella drag är LingArBase mycket restriktiv i sin hantering av data i och med att det följer *open world assumption* ('antagandet om den öppna världen'), dvs. formatet tillåter inga antaganden som inte kan härledas ur explicita och belagda påståenden: Huruvida en languoid uppvisar eller saknar ett drag betraktas som okänt om den informationen inte är lagrad i kunskapsbasen. Detta minskar risken för övertolkning av data. Å andra sidan bygger tolkningen av data på ganska flexibla nedärvningsregler, som bl.a. innebär att ett påstående som gäller en languoid längre upp i en hierarki även antas gälla för languoider längre ner (såvida det inte motsägs av ett annat påstående). Om det exempelvis är känt att schleswigskg lågtyska uppvisar futuralt *SKOLA* utgår LingArBase från att draget också finns i de individuella varieteter som är en del av denna dialektgrupp, såvida det inte finns specifikare information för en individuell dialekt där draget uppges saknas.

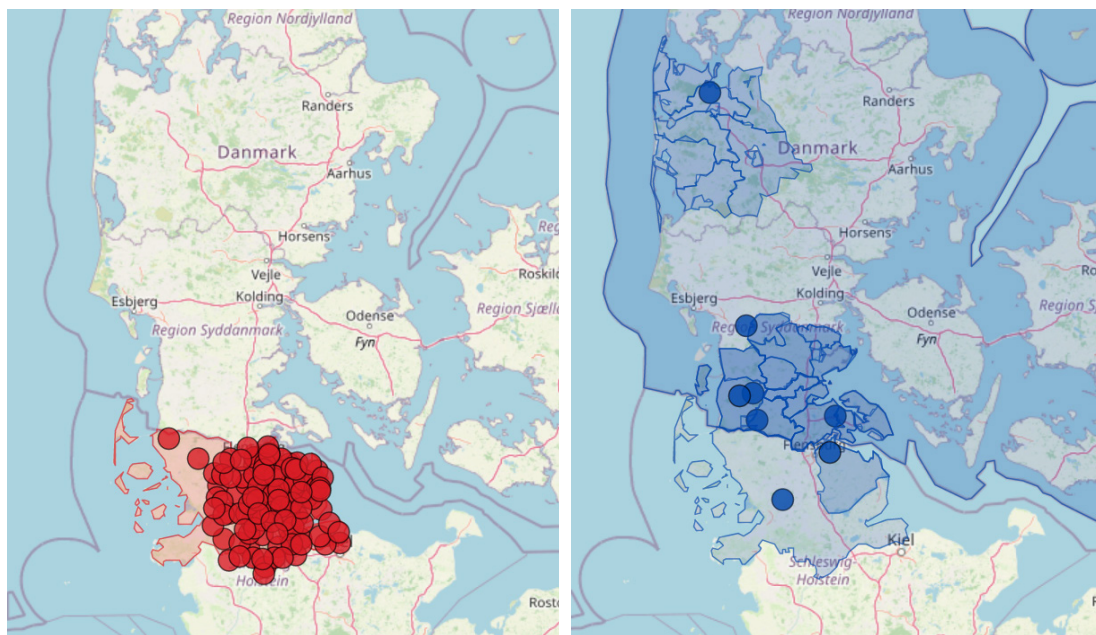
För sökningar i kunskapsbasen används *SPARQL* (*SPARQL Protocol and RDF Query Language*; www.w3.org/TR/sparql11-query), ett kraftfullt frågespråk som finns implementerat i olika icke-proprietära verktyg, bl.a. Wikibase och Minibase. Sökningsresultaten kan visas i olika format, däribland listor och tabeller, hierarkiträd (jfr figur 6, som visar languoider som antingen uppvisar futuralt *SKOLA* eller har underlanguoider som uppvisar detta drag) och inte minst kartor (jfr figur 7 som visar tyska och danska languoider med futuralt *SKOLA*). I de här exemplen visas bara languoider som antas uppvisa draget, och det skiljs inte mellan languoider där draget inte finns och languoider där det saknas uppgifter; detta går dock att modifiera. Det bör dessutom påpekas att större geografiska enheter representeras som genomskinliga ytor (polygoner) på kartan, medan mindre enheter visas som punkter; därtill kommer att ytor kan överlappa

⁴ Projektet använder för närvarande både det öppna verktyget *Wikibase* (<https://wikiba.se/>) och det specialutvecklade gränssnittet *Minibase* för att redigera data och söka i databasen.

varandra samt överlappas av punkter. Ett sökningsgränssnitt och olika visningsformat kommer att publiceras digitalt som en del av GrammArNord-atlasen.

Figur 6: Hierarkiträd – languoider (med underlanguoider) som uppvisar futuralt *SKOLA* (Minibase).

Figur 7: Karta: languoider som uppvisar futuralt *SKOLA* (röd = tyska languoider, blå = danska languoider; Minibase).

2.4 Datainsamling

GrammArNord-projektet bygger framför allt på befintliga grammatiker och andra dokumentariska resurser som t.ex. ordböcker, fallstudier och korpusar, men inkluderar även dialektforskarens expertkunskap som samlas in genom en enkät. Därtill kommer geografiska data som har hämtats från öppna resurser såsom *OpenStreetMap* (openstreetmap.org), statliga myndigheter (t.ex. *Lantmäteriets geodataportal*; www.geodata.se) eller vetenskapliga databaser (t.ex. *Digitalt atlas over Danmarks historisk-administrative geografi*; www.digdag.dk). För närvarande (april 2023) innehåller kunskapsbasen data om 429 languoider, 767 platser, 276 strukturella drag och 2089 explicita påståenden om att en languoid uppvisar eller saknar ett drag. Detta är fortfarande ett preliminärt dataset; datainsamlingen är inte avslutad.

3. Exempelanalys: Förbindande possessiv

Förbindande possessiv har redan introducerats i avsnitt 2.2.2 som ett exempel på hanteringen av strukturella drag inom GrammArNord-projektets konceptuella modell. Förbindande possessiv kan (som sagt) definieras på följande sätt:

förbindande possessiv

Adnominal possessivitet markeras genom ett possessivt ord som kongruerar med possessorn, possessumet eller båda i minst en morfologisk kategori.

I de nordiska och nordtyska languoiderna finns det olika typer av konstruktioner som kan räknas hit. För det första kan man skilja mellan possessorinitiala konstruktioner som i (5a) och possessorfinala som i (5b) (exemplen är identiska med (3bc)).

(5) *(ny)norska*

- a. Johan si-tt hus
Johan POSS.3SG.REFL-SG.N hus(N)
 'Johans hus'
- b. hus-et hans Johan
hus(N)-DEF.SG.N POSS.3SG.M.NREFL Johan(M)
 'Johans hus'

För det andra kan man kategorisera konstruktioner efter reflexivitet: I vissa languoider används possessiva ord som (annars) markerar reflexivitet, men inte markerar possessorns genus (som *sitt* i (5a)). De possessiva orden i andra konstruktioner motsvarar icke-reflexiva former och markerar possessorns grammatiska eller semantiska genus (som *hans* i (5b)). I languoider utan reflexivitetsdistinktion används följaktligen reflexivitetsneutrala ord (som i (6); exemplet är identiskt med (3a)):

(6)

holsteinsk nordlågtyiska
 den ol-en Buur-n sien-en Oss-en
DEF.SG.M.OBL gammal-SG.M.OBL bonde(M)-OBL POSS.3SG.M-SG.M.OBL ox(e)(M)-SG.OBL
 'den gamle bondens ox(e)'

För det tredje finns det rent lexikal variation i och med att de possessiva orden uppvisar olika stammar. Framför allt kan man skilja mellan *h*-initiala stammar (som *hans* i (5b)) och *s*-initiala stammar (som *sitt* i (5a)). Indelningen i *s*- och *h*-initiala stammar syftar primärt på pronomen som *sin/sitt/sina* och *hans/hennes*. De två grupperna används oftast, men ingalunda genomgående för att markera reflexivitet vs icke-reflexivitet (jfr da. *de vasker deres bil* 'de tvättar deras/sin bil'). Västgermanska kognater som hty. *sein* 'hans/dess' klassas också som *s*-initiala; icke-besläktade former inom samma paradigm står utanför denna klassifikation (t.ex. hty. *ihr* 'hennes/deras').

Historiskt sett hör de possessorfinala konstruktionerna med förbindande possessiv hemma i de nordiska språken, särskilt i västnordiskan. Här finns det en parallell till västnordiskans generella benägenhet att efterställa possessorer även i andra konstruktioner (t.ex. no. *bilen Karis, boka mi*). I denna grupp ingår uteslutande *h*-initiala stammar som markerar icke-reflexivitet. De finns förutom i nynorskan, i standardisländskan och i norska dialekter (jfr Julien 2005: 141–142, 177) även i svenska dialekter (Delsing 1993: 34–35), t.ex. norrländska dialekter som i (7):

(7)

- a. *fällforsmå*l (Västerbotten) (Holmberg & Sandström 1996: 108)
 bil-n hans kyrkoherd-n
bil-DEF hans kyrkoherde-DEF
 'kyrkoherdens bil'

- b. *rånemål* (Norrbotten) (Wikberg 2004: 23)
kleding-a heners Johanna
klänning-DEF hennes Johanna
'Johannas klänning'

De possessorinitiala konstruktionerna är däremot primärt ett västgermanskt drag som finns i de yngre standardspråken afrikaans, luxemburgiska och västfrisiska samt i icke-standardiserade språk som nordfrisiska (jfr Harbert 2007: 158–161), men som framför allt är typiskt för icke-standardvarieteter av nederländska och tyska. Det finns således också i nordtyska varieteter som i (8) och (9). Medan konstruktionen måste räknas som mycket informell och även stigmatiserad i nordhögtyiska är den utan strukturella alternativ i nordlågtyiska dialekter, särskilt när det gäller prototypisk possessivitet (dvs. animata possessorer och inanimata eller inalienabla possessum):

- (8) *nordhögtyiska*
meinem Mann seine Chefin
min man hans chef
'min mans chef'
- (9) a. *holsteinsk nordlågtyiska*
de Perfessersch ehr Kontoor
DEF professor(kvinnlig) hennes kontor
'professorns kontor'
- b. *wokeen sien Süster*
vem hans syster
'vems syster'

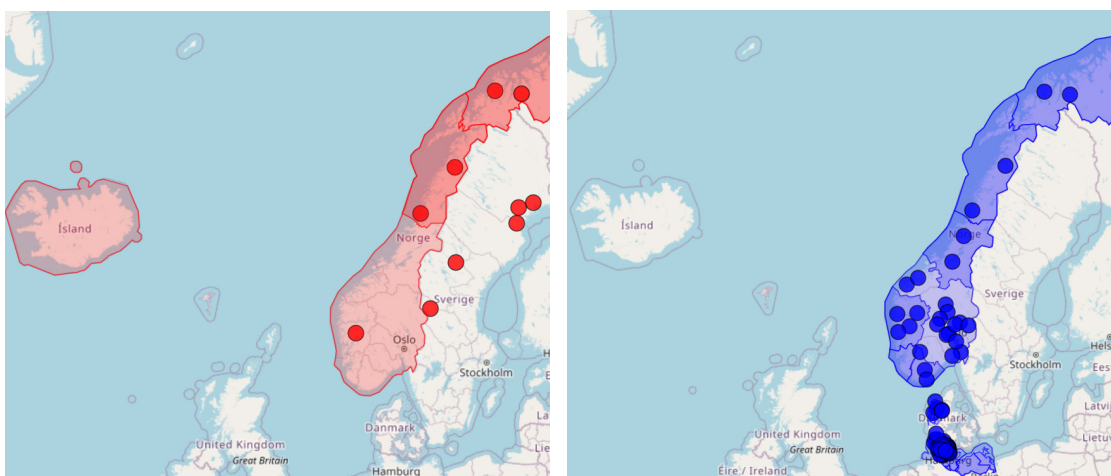
Denna typ återfinns även i nordiska languoider, nämligen dels i syd- och västjylländska dialekter som i (10) (jfr Jul Nielsen 1986), dels i norska varieteter, däribland västnorska, trönderska och nordnorska dialekter samt båda standardvarieteterna; den s.k. *garpegenitiven* som i (11) är vanligast i nynorska, men finns även i (informellt) bokmål (Torp 1992; Skjekkeland 1997: 165; Gunleifsen 2011: 57–59, 229–230; Höder 2016: 119–121):

- (10) a. *angelbomål* (Sydschleswig; Jul Nielsen & Nyberg 1995: s.v. *sin* §1.2)
dæn 'gaməl 'maŋ sid 'hu.s
DEF gamla man sitt hus
'den gamle mannens hus'
- b. *fjoldemål* (Sydschleswig; Bjerrum & Bjerrum 1974, vol. 1: 21)
ar 'man sit 'yög
DEF man sitt ök
'mannens häst'
- c. *sydvästjylländska* (f.d. Ribe Amt; *Jysk Ordbog* s.v. ²*han* §4.1)
a 'sme hans 'næwə
DEF smed hans nävar
'smedens nävar'
- d. *sydvästjylländska* (f.d. Ribe Amt; *Jysk Ordbog* s.v. ²*hun* §4.1)
'hwæm' æ 'de 'si' n? – de æ 'bæstəmuə heŋəs!
vem är det sin det är gammelmor hennes
'vems är det? det är mormors'

Nordisk-nordtysk kontakt i backspegeln

- (11) a. *nynorska*
deira born si fleirspråklegheit
deras barn sin flerspråkighet
'deras barns flerspråkighet'
- b. *bokmål*
hvem si skyld er dette?
vem sin skuld är detta
'vems skuld är detta?'

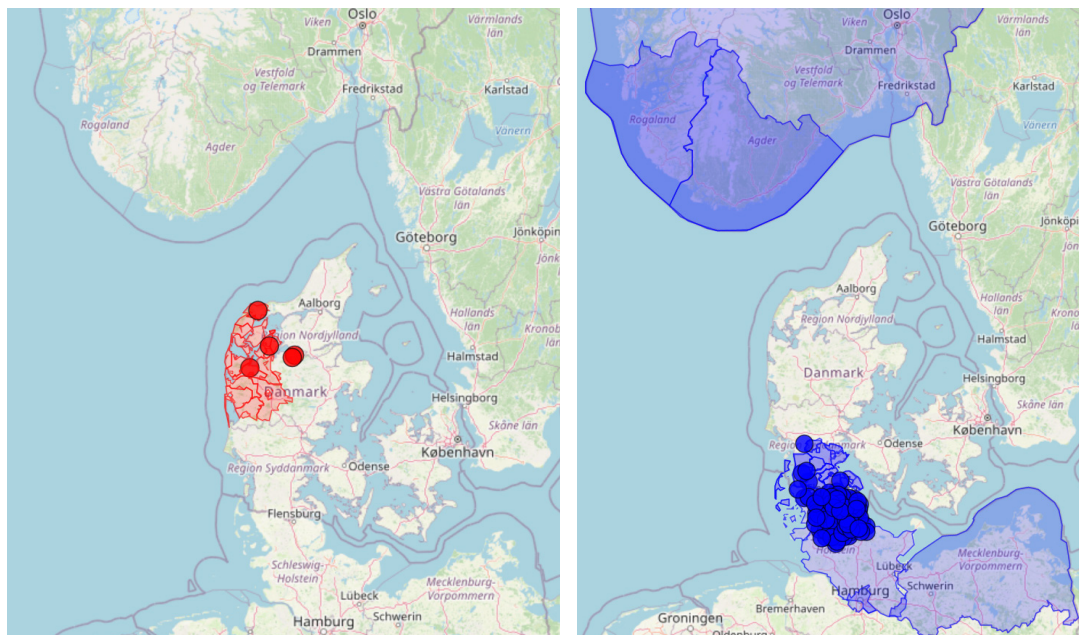
Figur 8 visar den geografiska fördelningen av possessorfinala och possessorinitiala konstruktioner, baserat på projektets preliminära dataset. Hela Norge ingår således i både en röd och en blå areal eftersom båda typer av konstruktioner används i nynorska.

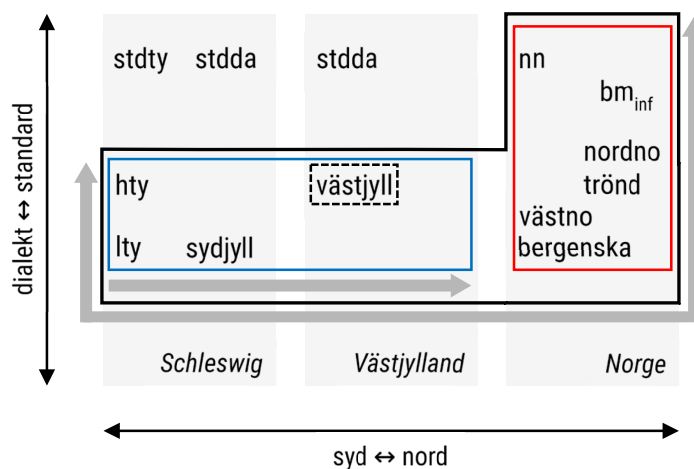
Figur 8: Possessorfinala (röd areal) och possessorinitiala (blå areal) konstruktioner med förbindande possessiv (GrammArNords preliminära dataset).

De possessiva ord som används i den possessorinitiala konstruktionen varierar. I de tyska och de norska languoiderna kombineras den uteslutande med *s*-initiala possessiva ord (eller former som ingår i samma paradigm), t.ex. no. *sin/si/sitt/sine* 'sin' och hty. *sein/ihr* 'hans/hennes/deras'. I de norska languoiderna används reflexiva pronomen som inte markerar possessorns genus, medan genusmarkerade och reflexivitetsneutrala former finns i de tyska languoiderna. De jylländska languoiderna uppvisar samma system som de tyska i och med att de possessiva orden genusmarkeras och att det inte finns någon systematisk reflexivitetsdistinktion. Formerna som används är dock olika: I västjylländskan kan både *h*-initiala och *s*-initiala stammar användas (jfr Jul Nielsen 1986), medan *s*-formerna används som maskulina pronomen i sydjyllandiska languoider liksom i tyska (motsvarande standardspråkens *hans*; jfr (10ab)). Figur 9 visar denna fördelning.

Ur ett variationssensitivt perspektiv kan denna fördelning beskrivas schematiskt genom att placera den i ett schematiserat kommunikativt rum som i figur 10 där de geografiska dimensionerna visas på x-axeln (i detta fall: syd-nord-dimensionen) och de icke-geografiska dimensionerna på y-axeln (i detta fall: dialekt-standard-dimensionen).

Figur 9: Possessorinitiala konstruktioner med *h*-initiala (röd areal) och *s*-initiala (blå areal) förbindande possessiv (maskulina kontexter).

Figur 10: Possessorinitiala konstruktioner med förbindande possessiv.

Det framgår att de possessorinitiala konstruktionerna bildar en areal (omsluten av den svarta linjen på den schematiska kartan) i det kommunikativa rummet där det ingår nordtyska och jylländska icke-standardvarieteter såväl som norska dialekter och standardvarieteter. Delarealer bildas av konstruktionens undertyper: Genusmarkerade och reflexivitetsneutrala possessiva ord i f.d. hertigdömet Schleswig och Västjylland (blå linje), icke-genusmarkerade och reflexiva former i Norge (röd linje). En preferens för *s*-initiala stammar (i maskulina kontexter) finns i hela arealen utom i Västjylland (streckad linje).

Med tanke på norra Tysklands och Skandinaviens gemensamma språkhistoria kan arealerna också tolkas kontaktlingvistiskt. Arealbildningen framstår ur detta perspektiv som en synkron konsekvens av att en ursprungligen västgermansk konstruktion har spridit sig horisontellt (dvs. geografiskt) tvärs över regions- och språkgränser: från lågtyskan till sydjylländska dialekter som tala(de)s inom samma område

som schleswigska lågtyska eller i direkt angränsande områden, till västjylländska dialekter och till västnorska (senare även trönderska och nordnorska) dialekter. Samtidigt avspeglar den areala distributionen även en vertikal (dvs. social/funktionell) spridning inom språken, nämligen från låg- till högtyskan och från de norska dialekterna till nynorska (senare även informellt bokmål).

Exemplet illustrerar också två av de vanligaste återkommande mönster som går att identifiera i datamaterialet och som kan betecknas som *understreck* respektive *omvänt L*. Beteckningarna syftar på arealernas grafiska form på den schematiska kartan med Tyskland till vänster och Norden till höger: Understreckt representerar arealbildning på den dialektala nivån. L-mönstret innebär därutöver även vertikal arealbildning, i detta fall i ett nordiskt språk (därav den 'omvända' formen; ett *rakt L* syftar på en areal som innefattar standardtyska och tyska dialekter såväl som nordiska icke-standardvarieteter).

Att understrecksmönstret framstår som frekvent inom datamaterialet kan förklaras genom att den tysk-nordiska språkkontakten vanligtvis försiggick mellan lågtyska och nordiska icke-standardvarieteter eller i alla fall tog sin början där. Lågtyskans dominans har haft olika effekter i de olika kontaktscenarierna: När det gäller f.d. hertigdömet Schleswig kan den tysk-danska språkkontakten historiskt i huvudsak likställas med lågtysk-sydjylländsk dialektkontakt. På grund av lågtyskans regionala prestige är det vanligare att strukturella drag har spridits söderifrån och norrut än att arealbildningen har tagit den motsatta vägen. Som exemplet futuralt *SKOLA* (jfr avsnitt 1) visar förekommer dock även arealbildning norrifrån (jfr även Höder (2016: 121–124) om de-demonstrativa personliga pronomen och Höder (2021: 28–31) om animathetsdistinktionen). Det omvända L-mönstret är däremot karaktäristiskt för det hanseatiska språkkontakts scenariot. Medellågtyskans sociala prestige och dess standardspråksliknande kommunikativa funktion i de nordiska samhällena (framför allt städerna) resulterade i att lågtyska drag inte bara spred sig till nordiska dialekter utan i det långa loppet även blev en del av de nordiska standardvarieteterna.

4. Konklusion

GrammArNord-projektet fyller en lucka inom forskningen kring språk- och dialektkontakt mellan Tyskland och Norden genom att bidra med en variationssensitiv arealtypologisk ansats som förenar dialektologiska, areallingvistiska och kontaktlingvistiska perspektiv. Detta kräver en storskalig systematisk insamling och utvärdering av relevanta data som finns i dialektbeskrivningar och andra dialektala resurser. Projektets konceptuella modell av arealitet och dess digitala implementering möjliggör analyser av hur strukturella drag är distribuerade i det flerspråkiga mångdimensionella kommunikativa rummet tvärs över regionernas och språkens gränser. Analyserna visar att det finns återkommande areala mönster som kan identifieras, kartläggas och tolkas ur ett historiskt kontaktlingvistiskt perspektiv. Projektets huvudsakliga syfte är alltså att sammanfatta och systematisera information om strukturella drag som finns i olika nordtyska och nordiska språk med fokus på icke-standardvarieteterna. Därtill kommer – som en infrastrukturerad biprodukt – den digitala modellen och det motsvarande beskrivningsformatet LingArBase som kommer att kunna användas oberoende av GrammArNord-projektet. Databasen, sökningsgränssnittet och den digitala modellen som har utvecklats inom projektet kommer att tillgängliggöras och dokumenteras på nätet inom ramen för en digital språkatlas i samband med projektets avslutning.

Referenser

- Auer, Peter. 2004. Non-standard evidence in syntactic typology. Methodological remarks on the use of dialect data vs spoken language data. I Bernd Kortmann (red.), *Dialectology meets typology. Dialect grammar from a cross-linguistic perspective*, 69–92. Berlin: Mouton de Gruyter.
<https://doi.org/10.1515/9783110197327.69>
- Auwers, Johan van der & Daniël Van Olmen. 2017. The Germanic Languages and areal linguistics. I Raymond Hickey (red.), *The Cambridge handbook of areal linguistics*, 239–269. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781107279872.010>
- Berg, Kristian, Steffen Höder & Robert Langhanke. 2012. Perspektiven einer modernen niederdeutschen Syntaxforschung. Ergebnisse und Desiderate. *Germanistische Linguistik* 220, 265–282.

- Bisang, Walter. 2004. Dialectology and typology. An integrative perspective. I Bernd Kortmann (red.), *Dialectology meets typology. Dialect grammar from a cross-linguistic perspective*, 11–45. Berlin: Mouton de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110197327.11>
- Bjerrum, Marie & Anders Bjerrum (red.). 1974. *Ordbog over Fjoldemålet*. København: Akademisk Forlag.
- Bock, Karl Nielsen. 1933. *Niederdeutsch auf dänischem Substrat. Studien zur Dialektgeographie Südoschleswigs*. København: Levin & Munksgaard.
- Bock, Karl N[ielsen]. 1948. *Mittelniederdeutsch und heutiges Plattdeutsch im ehemaligen dänischen Herzogtum Schleswig. Studien zur Beleuchtung des Sprachwechsels in Angeln und Mittelschleswig*. København: Munksgaard.
- Braunmüller, Kurt. 1998. Sprogkontakt i Hansetiden – en sammenfattende oversigt over Hamborg-projektet. I Ernst Håkon Jahr (red.), *Språkkontakt i Norden i middelalderen, særlig i Hansatiden. Forskningsprogrammet Norden og Europa*, 17–31. København: Nordisk Ministerråd.
- Braunmüller, Kurt. 2002. Language contact during the Old Nordic period I: with the British Isles, Frisia and the Hanseatic League. I Oskar Bandle m.fl. (red.), *The Nordic languages. An international handbook of the history of the North Germanic languages*, vol. 1, 1028–1039. Berlin: de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110197051-114>
- Braunmüller, Kurt. 2004. Niederdeutsch und Hochdeutsch im Kontakt mit den skandinavischen Sprachen. I Horst Haider Munske (red.), *Deutsch im Kontakt mit germanischen Sprachen*, 1–30. Tübingen: Niemeyer. <https://doi.org/10.1515/9783110911954.1>
- Braunmüller, Kurt. 2007. Receptive multilingualism in Northern Europe in the Middle Ages. A description of a scenario. I Jan D. ten Thije & Ludger Zeevaert (red.), *Receptive multilingualism. Linguistic analyses, language policies and didactic concepts*, 25–47. Amsterdam: Benjamins. <https://doi.org/10.1075/hsm.6.04bra>
- Campbell, Lyle. 2017. Why is it so hard to define a linguistic area. I Raymond Hickey (red.), *The Cambridge handbook of areal linguistics*, 19–39. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781107279872.003>
- Cysouw, Michael. 2011. Quantitative explorations of the worldwide distribution of rare characteristics, or: the exceptionality of northwestern European languages. I Horst J. Simon & Heike Wiese (red.), *Expecting the unexpected: Exceptions in grammar*, 411–432. Berlin: De Gruyter Mouton. <https://doi.org/10.1515/9783110219098.411>
- Cysouw, Michael & Jeff Good. 2013. Languoid, doculect and glossonym: Formalizing the notion ‘language’. *Language Documentation & Conservation* 7, 331–359. <http://hdl.handle.net/10125/4606>
- Dahl, Östen. 2000. The grammar of future time reference in European languages. I Östen Dahl (red.), *Tense and aspect in the languages of Europe*, 309–328. Berlin: Mouton de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110197099.2.309>
- Dahl, Östen. 2001. Principles of areal typology. I Martin Haspelmath m.fl. (red.), *Language typology and language universals. An international handbook*, vol. 2, 1456–1470. Berlin: de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110194265-042>
- Delsing, Lars-Olof. 2003. Perifrastisk genitiv. I Øystein A. Vangsnes, Anders Holmberg & Lars-Olof Delsing (red.), *Dialektsyntaktiska studier av den nordiska nominalfrasen*, 65–83. Oslo: Novus.
- Elmentaler, Michael & Peter Rosenberg (red.). 2015–2022. *Norddeutscher Sprachatlas*. Hildesheim: Olms.
- Elmevik, Lennart & Ernst Håkon Jahr. 2012. Twenty-five years of research on the contact between Low German and Scandinavian. I Lennart Elmevik & Ernst Håkon Jahr (red.), *Contact between Low German and Scandinavian in the Late Middle Ages – 25 years of research (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 121)*, 9–16. Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur.
- Fredsted, Elin. 2009a. Sprachen und Kulturen in Kontakt – deutsche und dänische Minderheiten in Sønderjylland/Schleswig. I Christel Stolz (red.), *Neben Deutsch. Die autochthonen Minderheiten- und Regionalsprachen Deutschlands*, 1–23. Bochum: Brockmeyer.

- Fredsted, Elin. 2009b. Wenn Sprachen sich begegnen – Deutsch in dänischen Sprachvarietäten. I Christel Stolz (red.), *Unsere sprachlichen Nachbarn in Europa. Die Kontaktbeziehungen zwischen Deutsch und seinen Grenznachbarn*, 1–18. Bochum: Brockmeyer.
- Goll, Sabrina, Steffen Höder & Nina Sternitzke. Under utgivning a. *The GramArNord manual*. Kiel: Christian-Albrechts-Universität zu Kiel.
- Goll, Sabrina, Steffen Höder & Nina Sternitzke. Under utgivning b. *The LingArBase manual*. Kiel: Christian-Albrechts-Universität zu Kiel.
- Gunleifsen, Elin. 2011. *Attributive uttrykk for prototypisk possessivitet. En komparativ studie av talespråklig variasjon og endring i Kristiansand og Arendal*. Oslo: Novus.
- Hammarström, Harald m.fl. 2022. *Glottolog 4.7*. Leipzig Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7398962>
- Harbert, Wayne. 2007. *The Germanic languages*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511755071>
- Haspelmath, Martin. 2001. The European linguistic area: Standard Average European. I Martin Haspelmath m.fl. (red.), *Language typology and language universals. An international handbook*, vol. 2, 1492–1510. Berlin: de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110194265-044>
- Heine, Bernd & Tania Kuteva. 2006. *The changing languages of Europe*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199297337.001.0001>
- Höder, Steffen. 2012. *Der is wieder bei und malt Karten*. Niederdeutsche Syntax aus nordeuropäischer Sicht. *Germanistische Linguistik* 220, 181–201.
- Höder, Steffen. 2016. Niederdeutsch und Nordeuropa: Eine Annäherung an grammatische Arealität im Norden Europas. *Niederdeutsches Jahrbuch* 139, 103–129.
- Höder, Steffen. 2019. Die deutsch-dänische Grenze von 1920 als Zäsur. I Nicole Palliwoda, Verena Sauer & Stephanie Sauerlich (red.), *Politische Grenzen – Sprachliche Grenzen? Dialektgeographische und wahrnehmungsdialektologische Perspektiven im deutschsprachigen Raum*, 55–76. Berlin: de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110571110-004>
- Höder, Steffen. 2021. Grammatical arealisms across the Danish-German border from a constructional perspective. I Christian Zimmer (red.), *German(ic) in language contact. Grammatical and sociolinguistic dynamics*, 11–42. Berlin: Language Science Press. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4954475>
- Höder, Steffen. 2022. Nyt lys på gamle data: Georg Wenkers sønderjyske spørgeskemaer som kontaktlingvistisk ressource. *Målbryting* 13, 29–51. <https://doi.org/10.7557/17.6681>
- Holmberg, Anders & Görel Sandström. 1996. Scandinavian possessive constructions from a Northern Swedish viewpoint. I James R. Black & Virginia Motapanyane (red.), *Microparametric syntax and dialect variation*, 95–120. Amsterdam: Benjamins. <https://doi.org/10.1075/cilt.139.06hol>
- Julien, Marit. 2005. *Nominal phrases from a Scandinavian perspective*. Amsterdam: Benjamins. <https://doi.org/10.1075/la.87>
- Jul Nielsen, Bent. 1986. Om pronominet *sin* i jysk. *Danske folkemål* 28, 41–101.
- Jul Nielsen, Bent & Magda Nyberg (red.). 1995. *Ordbog over den danske dialekt i Angel*. Med en indledning om dialektens udtrykkssystem. København: Reitzel.
- Jysk Ordbog* = Skautrup, Peter m.fl. (red.). 1970–. *Jysk Ordbog*. <http://www.jyskordbog.dk>
- Koptjevskaja-Tamm, Maria. 2003. Possessive noun phrases in the languages of Europe. I Frans Plank (red.), *Noun phrase structure in the languages of Europe*, 621–722. Berlin: Mouton de Gruyter. <http://doi.org/10.1515/9783110197075.4.621>
- Kortmann, Bernd. 2009. Die Rolle von (Nicht-Standard-)Varietäten in der europäischen (Areal-)Typologie. I Uwe Hinrichs, Norbert Reiter & Siegfried Tornow (red.), *EuroLinguistik. Entwicklungen und Perspektiven. Akten der internationalen Tagung vom 30. 9.–2. 10. 2007 in Leipzig*, 165–187. Wiesbaden: Harrassowitz.

- Koptjevskaja-Tamm, Maria & Bernhard Wälchli. 2001. The Circum-Baltic languages. An areal-typological approach. I Östen Dahl & Maria Koptjevskaja-Tamm (red.), *The Circum-Baltic languages. Typology and contact*, vol. 2: *Grammar and typology*, 615–750. Amsterdam: Benjamins.
<https://doi.org/10.1075/slcs.55.15kop>
- Kühl, Karoline & Kurt Braunmüller. 2014. Linguistic stability and divergence: An extended perspective on language contact. I Kurt Braunmüller, Steffen Höder & Karoline Kühl (red.), *Stability and divergence in language contact. Factors and mechanisms*, 13–38. Amsterdam: Benjamins.
<https://doi.org/10.1075/silv.16.02kuh>
- Kuteva, Tania m.fl. 2019. *World lexicon of grammaticalization*, 2:a uppl. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781316479704>
- Langer, Nils. 2003. Low German. I Ana Deumert & Wim Vandenbussche (red.), *Germanic standardizations. Past to present*, 281–301. Amsterdam: Benjamins.
<https://doi.org/10.1075/impact.18.11lan>
- Lenz, Alexandra N. 2018. Syntaktische Variation aus areallinguistischer Perspektive. I Angelika Wöllstein m.fl. (red.), *Grammatiktheorie und Empirie in der germanistischen Linguistik*, 241–278. Berlin: de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110490992-009>
- Matras, Yaron. 2020. *Language contact*, 2:a uppl. Cambridge: Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/9781108333955>
- Murelli, Adriano & Bernd Kortmann. 2011. Non-standard varieties in the areal typology of Europe. I Bernd Kortmann & Johan van der Auwera (red.), *The languages and linguistics of Europe. A comprehensive guide*, 525–544. Berlin: De Gruyter Mouton.
<https://doi.org/10.1515/9783110220261.525>
- NALS = *The Nordic Atlas of Language Structures Journal*. <http://tekstlab.uio.no/nals>
- Nesse, Agnete. 2002. *Språkkontakt mellom norsk og tysk i hansatidens Bergen*. Oslo: Novus.
- Rambø, Gro-Renée. 2010. *Historiske og sosiale betingelser for språkkontakt mellom nedertysk og skandinavisk i seinmiddelalderen. Et bidrag til historisk språksosiologi*. Oslo: Novus.
- Rambø, Gro-Renée. 2012. Language contact, communication and change. I Lennart Elmevik & Ernst Håkon Jahr (red.), *Contact between Low German and Scandinavian in the Late Middle Ages – 25 years of research*, 39–55. Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur.
- Schiller, Karl & August Lübber (red.). 1875–1881. *Mittelniederdeutsches Wörterbuch*. Bremen: Kührtmann.
- Seiler, Guido. 2019. Non-Standard Average European. I Andreas Nievergelt & Ludwig Rübekeil (red.), *athe in palice, athe in anderu sumeuuelicheru stedi. Raum und Sprache. Festschrift für Elvira Glaser zum 65. Geburtstag*, 541–554. Heidelberg: Winter.
- Skjækkeland, Martin. 1997. *Dei norske dialektane. Tradisjonelle særdrag i jamføring med skriftmåla*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Stolz, Thomas. 2006. Europe as a linguistic area. I Keith Brown (red.), *Encyclopedia of language & linguistics*, 2:a uppl., vol. 4, 279–295. Amsterdam: Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B0-08-044854-2/00216-9>
- Stolz, Thomas. 2010. Sprachbund Europa – Probleme und Möglichkeiten. I Uwe Hinrichs (red.), *Handbuch der Eurolinguistik*, 397–424. Wiesbaden: Harrassowitz.
- Torp, Arne. 1992. Der sogenannte ‚Garpegenitiv‘ – Ursprung, Alter und Verbreitung im heutigen Norwegisch. I Lennart Elmevik & Kurt E. Schöndorf (red.), *Niederdeutsch im Skandinavien III. Akten des 3. Nordischen Symposions „Niederdeutsch in Skandinavien“ in Sigtuna, 17.–20. August 1989*, 151–166. Berlin: Schmidt.
- WALS = Dryer, Matthew S. & Martin Haspelmath (red.). 2013. *WALS online*. <https://wals.info>
- Weinreich, Uriel, William Labov & Marvin I. Herzog. 1968. Empirical foundations for a theory of language change. I W. P. Lehmann & Yakov Malkiel (red.), *Directions for historical linguistics. A symposium*, 95–195. Austin: University of Texas Press.
- Wikberg, Dagmar. 2004. *Rånemålet i Böle. RanmaLe opa BöLe*. Råneå: Böle hembygdsförening.